

Наталія Василівна Проць
бібліотекар 1 категорії Центральної
наукової бібліотеки ХНУ ім. В.Н. Каразіна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ МИКОЛИ ФЕДОРОВИЧА СУМЦОВА ЯК ГЛАСНОГО ХАРКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДУМИ

Анотація: У статті висвітлюється практична діяльність проф. Харківського університету М.Ф. Сумцова. Особлива увага приділяється його роботі в органах місцевого самоврядування. Перебуваючи на службі гласним Харківської міської думи М.Ф. Сумцов приділяв значну увагу розвитку культурного життя Харківщини. Діяльність Миколи Федоровича спрямовувалась на захист і підтримку суспільних закладів та соціально-незаможних верств населення. М.Ф. Сумцов був ініціатором відкриття міської офтальмологічної лікарні, завдяки його наполегливості впроваджувалися заходи щодо запобігання розповсюдження інфекційних хвороб та проводилися медичні й санітарні огляди. Докладалися певні зусилля для розвитку освіти та культури населення.

Ключові слова: М.Ф. Сумцов, Харківщина, громадський діяч, гласний, Харківська міська дума, органи місцевого самоврядування.

Актуальність: В історії Харківщини, на сьогоднішній день, існує ряд видатних особистостей, які так чи інак-

ше пов'язали свою долю з Харковом, багато зробивши для міста. Значний внесок у розвиток міста вніс видатний вчений — етнограф, фольклорист, літературознавець та гласний міської думи — проф. Харківського університету Микола Федорович Сумцов. Науковий спадок і громадська діяльність М.Ф. Сумцова заслуговує на те, щоб нащадки ним пишалися.

Історіографія: Вітчизняна історіографія накопичила значну кількість наукових праць, присвячену життю, науковій і громадсько-політичній діяльності Миколи Федоровича Сумцова. Та попри це, інтерес до цієї видатної людини не згасає. Про це говорять публікації як дорадянського часу так і праці сучасників. Зокрема до вивчення особистості М.Ф. Сумцова звертався Д.І. Багалій [2], В. Модзалевський [11], В.М. Пивоваров [13], Г.О. Савченко [16], А.А. Хіріна [20], М. Красіков [9], О. Мандебура [10].

Мета: В даній роботі надається спроба аналізу громадської діяльності М.Ф. Сумцова як гласного Харківської міської думи.

Виклад основного матеріалу: Значну роль в соціально-економічному, суспільно-політичному та культурно-освітньому житті міста й краю відіграли органи міського самоврядування. Перебуваючи на ліберально-демократичних засадах, маючи переважно інтелігентський соціальний склад, відстоюючи інтереси не тільки міської буржуазії, а й вирішуючи нагальні потреби населення, Харківське міське самоврядування посідало одне з провідних місць в Російській імперії [3, с. 44].

Успішна діяльність муніципалітету забезпечувалася і якісним складом Харківської міської думи, до складу якої входили видатні діячі, які приклали чимало зусиль для розвитку міського господарства. Загальновідомими діячами муніципалітету були Д.І. Багалій, М.Ф. Сумцов, А.К. Погорілко, С.О. Раєвський, М.Ф. фон Дітмар, М.І. Міхновський, М.М. Алексєєнко [19, с. 29].

Ніколи не стояв осторонь насущних людських потреб і Микола Федорович Сумцов, який сім разів обирався гласним

Харківської міської думи (1887—1891 рр., 1892—1893 рр., 1897—1901 рр., 1902—1905 рр., 1906—1909 рр., 1910—1913 рр., 1914—1917 рр.) [17]. Доречі, служба в органах міського самоврядування належала до громадських обов'язків, тому гласні, на відміну від членів управи, працювали безкоштовно. Робота гласного, на той час, вважалася престижною і почесною. А можливість впливу на вирішення господарських справ міста були важливими чинниками заохочення до участі в роботі думи [15, с. 31].

Виконуючи обов'язки гласного, працюючи в складі різних комісій, М.Ф. Сумцов переслідував одну мету — покращення життя населення Харкова. Відповідно до Міського положення 1870 р. і Положення про початкові народні училища 1864 і 1874 рр., органам місцевого самоврядування було дозволено сприяти розвитку народної освіти і надано право завідування господарськими проблемами училищ [1, с. 101]. Дійсно, в місті поширювалася мережа навчальних закладів. В 1879 р. дума постановила відкрити четверте і п'яте міські училища. 28 березня того ж року була обрана комісія з організації навчальної частини яка запропонувала відкрити в місті десятки нових шкіл. За повідомленням гласного міської думи Е. Гордеєнка, в 1883 р. органи міського самоврядування відкрили дві жіночі гімназії, Олександрівську школу для дівчаток, утримували п'ять парафіяльних училищ, допомагали товариству грамотності і приватним навчальним закладам, дбали про облаштування ремісничої школи. У Харкові працювало до 50 приватних навчальних закладів [1, с. 102]

У 1896 р. міська дума обрала комісію у складі викладачів і опікунів училищ для обговорення питань, пов'язаних з відкриттям нових шкіл. У 1898 р. була створена комісія для розгляду питання про загальну освіту. Головою створених комісій був обраний М.Ф. Сумцов. Його діяльність в розширенні мережі початкової освіти мала велике значення. Як голова міської училищної комісії Микола Федорович приклав багато зусиль для покращення їхнього становища. Так, комісією

був підготовлений план для облаштування складних училищ. За пропозицією М.Ф. Сумцова було вирішене питання облаштування учнівських бібліотек [18]. До 1905 р. загальна чисельність початкових училищ в Харкові зросла до 19, а кількість учнів — до 3500 [11, с. 34].

Перша Світова війна не стала на заваді цієї роботи. Микола Федорович продовжував займатись питаннями освіти. Так, він запропонував запровадження літніх занять з дітьми біженців та створення іграшок для навчально-ігрового процесу. Міська дума надавала вагомі субсидії майже усім навчальним закладам Харкова. Після початку Першої світової війни, коли у школах було введено другу зміну, саме М.Ф. Сумцов виступав з ініціативою скоротити тривалість уроку з 1 години 15 хвилин до 45 хвилин та ввести додаткове харчування для школярів [12, с. 18]. Таким чином, очолювана М.Ф. Сумцовим училищна комісія Харківської міської думи доповіла, що станом на 7 грудня 1915 р. освіта в місті стала загальнодоступною і безкоштовною [4, с. 15].

Тобто, завдяки зусиллям Миколи Федоровича діти з малозабезпечених сімей мали можливість здобути освіту, а вчителі могли розраховувати на матеріальну підтримку з боку місцевої влади.

Серед ряду соціальних питань, які поставали перед думою було створення допомоги малозабезпеченим учням. На засіданні міської думи гласні заслухали звіт М.Ф. Сумцова щодо організації при міському училищі №14 товариства допомоги нужденним учням, для проведення роботи по закупівлі письмового приладдя, одержі, взуття. Більшістю голосів гласні постановили додати в кошторис міста на 1902 р. 80 руб. для розпорядження товариства [7, с. 128—130].

Діяльність Миколи Федоровича як гласного міської думи завжди спрямовувалася на забезпечення міських училищ кращими викладачами, він піклувався про покращення їхнього матеріального становища, було налагоджене постачання наглядними посібниками та учбовою літературою. А ставши попечителем відкритого в 1902 Пушкінського на-

родного училища для бідних дітей, прикладав всі зусилля для покращення його роботи. За ініціативи М.Ф. Сумцова, на сесіях міської думи розглядалися й вирішувалися справи щодо створення в училищі музею наочного приладдя, відділу дитячих ігор, забезпечення дітей гарячими сніданками, проведенням щоденного медичного огляду [14, с. 5].

Постійно на засіданнях міської думи порушувалися проблеми й приймалися відповідні рішення щодо асигнування коштів на потреби Пушкінського училища [7, с. 181]. На одній із сесій міської думи 20 березня 1913 р. М.Ф. Сумцов надав заяву про виділення дорожніх сум лікарю Пушкінського училища Перихіному, який безкоштовно викладав гігієну у Трудовому відділі училища. За рішенням міської думи лікарю виділили 25 руб. [8, с.191]. Взагалі турбота за людей у Миколи Федоровича була першочерговою. Тому, чи не вперше на сесіях міської думи гласний М.Ф. Сумцов виносив на обговорення питання про виділення допомоги на лікування вчителів. Так, на одному із засідань 16 січня 1913 р. він просить управу виділити вчительці Є.І. Волохіній 50 руб. на безкоштовне лікування. Наступним було прохання внести в кошторис на 1913 р. 120 руб. для винагороди шкільному лікарю та на придбання аптечок для шкільних потреб [6, с. 266]. Вчителю Пушкінського училища С.О. Мирошніченку додали до місячного окладу 10 руб., а також збільшили штатне утримання до 540 руб. без витрат на винайм квартири. Розглянувши прохання вчителя училища М.Д. Семеновської надати трьохмісячну відпустку і 300 руб. на утримання, М.Ф. Сумцов доповів про це на порядку денному міської ради, яка постановила надати двохмісячну відпустку і 280 руб. на утримання [6, с. 263].

Перед органами міського самоврядування гостро стояла проблема охорони здоров'я. Тому в останній чверті XIX — на початку XX ст. впроваджувалися заходи щодо організації лікарської допомоги населенню. На початку XX ст. органи міського самоврядування винесли на засіданні розгляд пропозиції щодо відкриття офтальмологічної лікарні. 4 грудня

1906 р. на засіданні Харківської міської ради серед ініціаторів створення офтальмологічної клініки імені Л. Л. Гіршмана був і професор М.Ф. Сумцов. А 3 вересня 1908 р. міська рада більшістю голосів постановила визнати міською офтальмологічну лікарню ім. проф. Л.Л. Гіршмана [9]

На початку ХХ ст. умови життя в Харкові були не найкращими. Необлаштованість житла для більшої частини населення, забрудненість річок і вулиць, нестача чистої питної води, стали причинами захворюваності населення [1, с. 112]. Тому на засіданні міської ради від 9 листопада 1901 р. на порядку денному М.Ф. Сумцов виніс на обговорення санітарно-епідемічне положення в Харкові. Також він звернув увагу гласних на побудову ізоляційного приміщення при міській лікарні, яке знаходилося в жахливому стані. Тому, М.Ф. Сумцов наполягав негайно прийняти всі запобіжні заходи для боротьби з епідемічними захворюваннями, які розповсюджувалися містом. Для цього потрібно було виділити кошти із міського бюджету. Так, для Миколаївської лікарні знадобилося близько 25 тис. руб. Дума постановила асигнувати від 25 до 30 тис. руб на облаштування інфекційного бараку при Миколаївській лікарні, та вжити заходи для боротьби із пацюками [7, с. 213—215].

Виконуючи обов'язки гласного міського думи М.Ф. Сумцов переймався питаннями розвитку культури міста. Так, наприклад, на сьогоднішній день, завдяки плідній діяльності Миколи Федоровича, який був членом комісії міської думи з питань завідування міським музеєм (на сесії 1899 р. прийнято рішення про спорудження пам'ятників), ми маємо в Харкові пам'ятники О.С. Пушкіну (1904 р.), і М.В. Гоголю (1909 р.) на Театральній площі. Михайло Федорович був ініціатором святкування ювілеїв М.Ю. Лермонтова, В.А. Жуковського, О.С. Пушкіна та М.В. Гоголя [20, с. 10].

Підводячи підсумки, ми можемо сказати, що робота гласного Харківської міської думи М.Ф. Сумцова залишила виразний слід у розвитку міста. За його сприяння були проведені заходи щодо соціального захисту населення, були

певні досягнення у розширенні культурно-освітніх установ. Насправді ж активна діяльність М.Ф. Сумцова мусить нагадати і внести відповідне виховне навантаження для молодого покоління, зароджувати в серцях людей любов до рідного краю та готовність робити добрі справи.

Список використаної літератури:

1. Антонов А.Л. История Харьковского городского самоуправления. 1654—1917 / А.Л. Антонов, В.Л. Маслийчук, А.Ф. Парамонов. — Харків : Регион-информ, 2004. — 191 с.
2. Багалій Д. Наукова спадщина академіка М.Ф. Сумцова / Д.І. Багалій // Червоний шлях. — 1923. — №3. — С. 162—171.
3. Головка О.М. Харківське міське самоврядування у 1893—1917 рр.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. — Захищена 23.05.1997 / О.М. Головка. — Харків, 1997. — 280 с.
4. Головка О.М. Харківське міське самоврядування у 1893—1917 рр.: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. / О.М. Головка. — Харків, 1997. — 18 с.
5. Журнал очередного собрания Харьковской городской думы // Журналы Харьковской городской думы. — 1913. — № 5.
6. Журнал очередного собрания Харьковской городской думы. О материальной и хозяйственной части // Журналы Харьковской городской думы. — 1901. — № 7.
7. Известия Харьковской городской думы. — Харьков. — 1913. — № 3.
8. Красіков М. Вдячний син Слобожанщини. Микола Сумцов — дослідник і громадський діяч краю / М. Красіков // М.Ф. Сумцов. Дослідження з етнографії та історії культури. Вибрані праці. — Харків: ХОЦНТ, Вид-во «АТОС». — 2008. — С. 3—55.
9. Мадебуря О. Микола Сумцов і проблеми соціокультурної ідентичності / О. Мадебуря. — К. : ІПіЕНД, 2011. — 276 с.
10. Модзалевський В. Життєпис проф. М.Ф. Сумцова: реєстр наукових праць проф. М.Ф. Сумцова / В. Модзалевський // Записки історико-філологічного відділу ВУАН. — 1923. Кн. 2—3 (1920—1922), ч. офіц. — С. 8—41.

11. Панченко А.В. Микола Федорович Сумцов — вчений-громадянин // Двадцяті Сумцовські читання: збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції «Музей у глобальному світі: інновації та збереження традицій», присвяченої 160-й річниці з дня народження видатного українського вченого, академіка Української академії наук М.Ф. Сумцова 18 квітня 2014 р. — Харків: Майдан. — 2014. — С. 15—27.
12. Пивоваров В.М. М. Сумцов як дослідник давньої української літератури: автореф. ... канд. філол. наук / В.М. Пивоваров. — К., 1992. — 15 с.
13. Рудик О.В. Правове становище органів міського самоврядування у другій половині XIX ст. // Сумська старовина. — № 26—27. — 2009. — С. 31
14. Савченко Г.О. Життя, діяльність та науково-історична спадщина академіка М.Ф. Сумцова (1854 — 1922 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук / Г.О. Савченко. — Дніпропетровськ, 1993. — 19 с.
15. Статистический отдел Харьковской городской управы. Материал для истории Харьковской городской думы. — Х., 1896, 1913.
16. Сумцов Н.Ф. В Харьковскую городскую управу об ученических библиотеках при городских приходских училищах: Докладная записка. — Х., 1899. — 5 с.
17. Профессор Н. Ф. Сумцов. К тридцатилетней годовщине его учебно-педагогической деятельности // Сборник Харьковского историко-филологического общества. — Х. — 1909. — Т. 18. — С. 1—25.
18. г. Харьков: справочник по городскому общественному управлению / Статистический отдел городской управы. — Харьков: Тип. «Печатник», 1913. — 103 с.
19. Хирин А. А. Некоторые проблемы педагогического наследия Н. Ф. Сумцова [Електронний ресурс] / А.А. Хирин. — Х. : ХДНБ ім. В.Г. Короленка, 2009. — Режим доступу: <http://korolenko.kharkov.com/sumtsov/Khirina1.doc>.

ЗМІСТ

<i>Анатолий Андреев. Игорь Николаевич Бир — Режиссер, Просветитель, Личность</i>	3
<i>В. Е. Власко. 1911 год. Авиация Харькова. События, люди</i>	12
<i>О.С. Бакай, Г.І. Волокіта. Ранюк Юрій Миколайович Великий українець, закоханий у Слобожанщину</i>	21
<i>В.С. Войцєня. Памяти друга</i>	30
<i>Светлана Борисовна Глибицкая. Как «Освенцим без печей» переплавил физика в писателя</i>	34
<i>Сергій Гордєєв. Життя осяєне театром.</i>	47
<i>Елена Гроссу. Прерванная песня Галины Шевелевой.</i>	58
<i>Людмила Дьяченко. Оркестр «Харьковчанка».</i>	64
<i>С.М. Емельяненко. Жизненный и творческий путь Валентины Михайловны Сухаревой</i>	69
<i>Олександра Ковальова. Беларуська легенда Харкова</i>	75
<i>Михаил Красиков. Нина Воронель: из физиков — в лирики</i>	82
<i>Александр Плотников. Режиссер, Учитель, Человек</i>	95
<i>Юлиана Юрьевна Полякова. Художник Павел Андрияшев и харьковский театр начала XX века</i>	104
<i>Александр Иванович Приймак. Вначале — Необходимое введение.</i>	122

<i>Наталія Василівна Проць. Деякі аспекти діяльності Миколи Федоровича Сумцова як гласного Харківської міської думи.....</i>	132
<i>В.И. Пушкарь. Выдающийся украинец, рожденный на Слобожанщине.....</i>	140
<i>Нина Спасская. Алексей Петренко.....</i>	158
<i>Антоніна Тимченко. Володимир Свідзінський (1885—1941).....</i>	163
<i>Н. Трипутина. Семейные альбомы харьковчан: цирковая династия Трипутиных.....</i>	173
<i>Ігор Шудрик. Третій нобелівський лауреат Харкова</i>	191

*Музей видатних харків'ян ім. К. П. Шум'яженко
за підтримки Департаменту культури
Харківської міської ради*

У МИЛОМУ МІСТІ МОЄМУ

В МИЛОМ ГОРОДЕ МОЕМ

*Музей знаменитых харьковчан
им. К. П. Шум'яженко представляет*

Музей видатних харків'ян ім. К. І. Шульженко
за підтримки Департаменту культури
Харківської міської ради

У МИЛОМУ МІСТІ МОЄМУ

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ АЛЬМАНАХ

Випуск 2

Музей
видатних
харків'ян
імені
К. І. Шульженко

Харків
«Майдан»
2017

УДК 908
У 11

Художнє оформлення
В. Носаня

У 11 **У милому місті моєму: Історико-краєзнавчий аль-**
манах. – Вип. 2. – Харків: Майдан, 2017. – 206 с.

УДК 908

© Автори статей, 2017